

bölümünde görevlendirildi. Bir yandan yazma eserleri tahkik ederken diğer yandan telif eserler kaleme aldı. 1950'lerden 1960'lı yılların başlarına kadar Kuzey Afrika halklarıyla dayanışma teşkilâtlarında ve Kahire'deki Uman İmâmet Bürosu'nda faal görev aldı. Mısır'da bulunan İbâziyye'ye ait vakıfların yönetimiyle meşgul oldu. 1960'ta Uman Sultanı Gâlib b. Ali el-Umânî tarafından Birleşmiş Milletler nezdinde Uman'ın görüşlerini anlatmak üzere resmi temsilci sıfatıyla Amerika'ya gönderildi. İbrâhim Eттаfeyyiş yoğun faaliyetlerle geçirdiği hayatının sonlarında rahatsızlandı ve 13 Aralık 1965 tarihinde Kahire'de vefat etti, Mısır din âlimleri ve fikir hayatının önemli simalarının da katılımıyla kılınan cenaze namazının ardından bu şehirde defnedildi. Değerli eserlerden oluşan özel kütüphanesinin ailesinin elinde bulunduğu kaydedilir (Ebû'l-Kâsım Sa'dullah, V, 379).

Eserleri. Telif: Eттаfeyyiş'in eserlerinin bir kısmı şunlardır: **1.** *el-Farq beyne'l-İbâziyye ve'l-Havâric*. Eserin özellikle Uman'da çok sayıda baskısı yapılmıştır (Sib / Uman 1414/1993). **2.** *ed-Di'âye ilâ sebîli'l-mü'minîn*. Müellifin islah ve tecdid konusundaki görüşlerini ortaya koyduğu, muhafazakâr karşıtlarının düşüncelerini reddettiği bir çalışmadır (Kahire 1342/1923). **3.** *Şerhu Kitâbi'l-Melâhin*. İbn Düreyd'e ait kitabın şerhi olup Kahire'de yayımlanmıştır (1347/1928). **4.** *en-Nakdû'l-celîl li'l-utebi'l-cemîl*. Muhammed b. Ukayl el-Alevî'nin İbâziyye mezhebine ilişkin eleştirilerine reddiye olarak kaleme alınmıştır (Kahire 1924; Uman 1414/1993). Eттаfeyyiş'in 1925-1930 yılları arasında *el-Minhâc*'da ve diğer dergilerde yazdığı makaleleri de bulunmaktadır. Bu arada basılmamış eserlerinin olduğu da kaydedilmektedir (eserleri için bk. *Mu'cemû a'lâmi'l-İbâziyye*, II, 24-25).

Neşir: Ebû Zekeriyâ el-Cenâvünî, *Kitâbü'l-Vad* (Kahire 1381/1961); Abdülazîz es-Semîni, *Şerhu Kitâbi'n-Nîl ve şifâ'i'l-câlîl* (I-XVII, Beyrut 1972); Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân* (I-XX, Kahire 1967); Harrûsî, *Câmi'u erkânî'l-İslâm*; Sâlimî, *Tuhtetü'l-a'yân bi-sireti ehli 'Umân* (I-II, Kahire 1332-1347, 1380/1961); Rebî' b. Habîb el-İbâzî, *Müsned*; İbn Düreyd, *el-Makşûre fi'l-luğa*; Muhammed b. Yûsuf Eттаfeyyiş, *ez-Zehbe'l-hâliş* (Kahire 1343); Kosantîne 1400/1980); *Şâmilü'l-aşl ve'l-fer'* (Masket 1984); *Kitâbü'r-Resm fi ta'limi'l-hağ* (Kahire 1349/1930).

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Yahyâ Muammer, *el-İbâziyye fi mevkibi't-târîh*, Beyrut 1385/1966, s. 436; Âdil Nüveyhiz, *Mu'cemû a'lâmi'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1400/1980, s. 19; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 73; M. Sâlih el-Câbirî, *el-Edebü'l-Cezâ'iri fi Tûnis*, Tunus 1991, I, 18, 26, 127, 130, 131; Ebû'l-Kâsım Sa'dullah, *Târîhu'l-Cezâ'iri's-sekâfi*, Beyrut 1998, III, 270, 273; V, 378-379, 491, 498-499; VII, 88, 167-168; İbrâhim b. Abdullah el-Hâzimî, *Mevsû'atü a'lâmi'l-karnî'r-râbi' 'aşer ve'l-hâmis 'aşer el-hicri fi'l-âlemi'l-Arabî ve'l-İslâmî*, Riyad 1419, I, 154-155; Muhammed b. Mûsâ Bâbâammî v.dğr., "İbrâhîm b. Muḥammed Eттаfeyyiş", *Mu'cemû a'lâmi'l-İbâziyye*, Beyrut 1421/2000, II, 24-26; Hilâl Nâci, "İbrâhîm Eттаfeyyiş", *Mevsû'atü Beyti'l-hikme li-a'lâmi'l-Arab fi'l-karneyni't-tâsi' 'aşer ve'l-işrin*, Bağdad 1420/2000, I, 11-12; Ali Ekber Ziyâi, *Mu'cemû meşâdiri'l-İbâziyye*, Tahran 1424/2003, s. 270, 381, 405, 432, 483, 529, 542; Mustafa Sâlih Bâcû, *Menhecü'l-ictihâd inde'l-İbâziyye*, Maskat 1426/2005, s. 47, 925; M. Sâlih Nâsir – Hasan M. Mezyû, "Eттаfeyyiş, Ebû İshâk İbrâhîm b. Ebû Muḥammed", *Mv.AC*, II, 140-142.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

EVHADÜDDİN-i BELYÂNÎ (أوحدهالدين البلياني)

Evhadüddin
Abdullah b. Ziyâiddin Mes'ûd
el-Belyânî el-Kâzerûnî
(ö. 686/1287)

Risâletü'l-aḥadiyye
adlı eseriyile tanınan sūfî.

Kâzerûn'a bağlı Belyân köyünde doğdu. Kaynaklarda vefat ettiğinde yetmiş yaşında olduğu belirtildiğine göre 616 (1219) yılında doğmuş olmalıdır. VII (XIII) ve VIII (XIV.) yüzyılların önemli mutasavvıf ve âlimlerinin de yer aldığı bir aile içerisinde yetişti. Ailenin soyu Abdülkerîm el-Kuşeyrî'nin şeyhi ve kayınpederi olan sūfî Ebû Ali ed-Dekkâk'ın oğlu İsmâil'e kadar uzanmaktadır. Dinî ve tasavvufî ilimleri bir Sühreverdi şeyhi olan babası İmâmüddin (Ziyâeddin) Mes'ûd'dan tahsil etti. Tarikat hırkasını da babasından giydi. Dönemin önemli sūfilerinden Necbüddin b. Buzgaş ve Sa'dî-i Şîrâzî ile görüştü. Şîraz'da Rûzbihân-ı Baklî'nin kabrini ziyaret etti. Michel Chodkiewicz, Louis Massignon'un verdiği bilgidен hareketle, onun Mekke'de İbn Seb'in'in en meşhur öğrencilerinden Ebû'l-Hasan eş-Şuşterî ile karşılaşmış ve bu yolla İbn Seb'in ve ekolünün tasavvuf anlayışından etkilenmiş olma ihtimalinden söz etmektedir. Evhadüddîn-i Belyânî'nin kaynaklarda günümüze ulaşmayan bir divanı olduğu söylenmektedir. Yine bazı kaynaklarda birtakım isim, künye ve nisbe benzerliklerinden dolayı *Riyâzü't-ḫâlibîn*,

Miftâhu'l-künûz fi'r-reml, *Cihân-ı Remel* adlı eserler yanışıklıkla ona nisbet edilmiştir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 622, 936; II, 1770; Brockelmann, II, 286).

Evhadüddîn-i Belyânî *Risâletü'l-eḥadiyye*'nde, "Nefsini bilen rabbini bilir" sözünü merkeze alarak mutlak tevhide dair görüşlerini dile getirmiştir. Belyânî'nin tasavvuf anlayışını yansıtan temel ilke gerçek varlığın yalnızca ve mutlak mânada Hakk'a ait oluşudur. Dolayısıyla risâlenin ana teması söz konusu ilkedir ve risâlede ele alınan bütün konular bu ilke çerçevesinde değerlendirilmektedir. *Risâletü'l-eḥadiyye*'de vücûd-adem, tecellî-zuhur, ayniyet-gayriyet, isim-müsemme, tevhid-şirk, tenzih-teşbih, fenâ-bekâ, ölmeden önce ölme, nefis mertebeleri gibi tasavvufun pek çok nazarî meselesine kısaca değinilmiştir. Eserde dikkati çeken konulardan biri de Belyânî'nin fenâ anlayışının kendinden önceki bazı sūfilerden farklı oluşudur. Ona göre fenâ birtakım sūfiler tarafından yanlış anlaşılmiş ve mârifetullahî elde etmenin yalnızca fenâ ile mümkün olacağı öne sürülmüştür. Ancak mârifetullahî elde etmek fenâ ile değil mârifetü'n-nefs ile mümkündür, bu ise fenâdan sonra bekâyı gerekli kılmaktadır. Ayrıca risâlede mutlak tevhid konusunun yol açacağı sorunlar, hulûl, ittihad ve hurûc gibi tarih boyunca sūfilere yöneltile i ithamlar kesin bir dille reddedilmiştir.

Risâletü'l-aḥadiyye'nin pek çok yazma nüshasında müellif olarak İbnü'l-Arabî'nin ismi yer almaktadır (*Mutlak Birlik*, haz. Ali Vasfi Kurt, s. 3-43). Muh-teva ve konu benzerliğinin yol açtığı bu durum risâlenin yapılan şerh, tercüme ve yayınlarında da devam etmiştir. M. Chodkiewicz, eserin İbnü'l-Arabî'ye aidiyeti meselesini geniş bir şekilde ele aldığı çalışmasında risâlenin kesinlikle İbnü'l-Arabî'ye ait olmadığını söylemiştir (*Awhad al-din Balyânî*, s. 17-41). Eser İbnü'l-Arabî'ye nisbet edilerek İsmâil Hakkı Bursevî (Manisa İl Halk Ktp., nr. 5845, vr. 204-218), Abdullah Salâhî Uşşâkî (İÜ Ktp., TY, nr. 2309), Ali Urî (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Nuri Ergin, nr. 1596), Receb Ferdî (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Nuri Ergin, nr. 82), Mehmed Süreyyâ es-Sa'dî (Selimiye Yazma Eser Ktp., nr. 130), Es'ad Erbilî (nşr. Ali Kadri, İstanbul 1337, haz. Ercan Alkan, İstanbul 2011), Hüseyin Şemsî Ergüneş (haz. Ercan Alkan, İstanbul 2012), Cemal Bardakçı (Ankara 1961), Abdülkadir Akççek (İstanbul 1969), Mahmut

Sadettin Bilginer (İstanbul 1983), Selahattin Alpay (İstanbul, ts.) ve Abdülvehhab Öztürk (İstanbul 2007) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Hâlid el-Bağdâdî'nin halifelerinden Ahmed b. Süleyman el-Ervâdî eseri yine İbnü'l-Arabî'ye izâfe ederek şerhetmiştir (*Mir'âtü'l-'irfân ve lübbüh*, İstanbul 1337, trc. Ahmet Avni Konuk, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Nuri Ergin, nr. 83, 1804). Eser İngilizce (T. H. Weir, London 1901, 1976; trc. Cecilia Twinch, Cheltenham 2011), İtalyanca (Ivan Gustav Aguéli, Kahire 1907), Fransızca (Ivan Gustav Aguéli, Kahire 1911; Paris 1977; Michel Chodkiewicz, Paris 1982) ve Almanca'ya da (Titus Burckhardt, Bonn 2004) tercüme edilmiştir. *Risâletü'l-aḥadiyye*, Ali Vasfi Kurt tarafından, M. Chodkiewicz'in eser hakkında yaptığı çalışma ve tercüme esas alınıp Evhadüddîn-i Belyânî'ye nisbet edilerek Türkçe'ye çevrilmiştir (Abdullah b. Mes'ûd Belyânî, *Mutlak Birlik -Nefsini Bilen Rabbini Bilir-*, İstanbul 2003).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdullah b. Mes'ûd Belyânî [Evhadüddîn-i Belyânî], *Mutlak Birlik* (haz. Ali Vasfi Kurt), İstanbul 2003, s. 3-100; a.mf. – İbnü'l-Arabî, *Know Yourself: An Explanation of the Oneness of Being* (trc. C. Twinch), Cheltenham 2011, s. 69-72; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 301-305; *Keşfü'z-zunûn*, I, 622, 936; II, 1770; Rızâ Kuli Han Hidâyet, *Tezkire-i Riyâzû'l-'ârifîn*, Tahran 1305, s. 124-125; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 286; M. Chodkiewicz, *Awḥad al-din Balyânî: Epître sur l'unicité absolue*, Paris 1982; W. Chittick, *Varolmanın Boyutları* (trc. Turan Koç), İstanbul 2007, s. 253-254; J. W. Morris, "Jâmi's Description of Abû 'Abdallâh Balyânî", *Horizons Maghrébins*, sy. 30, Toulouse 1995, s. 43-54; M. Cevâd Şems, "Ḥânedân-ı Belyânî", *Ma'ârif*, XIV/2, Tahran 1376 hş./1997, s. 70-102; Seyyid Ali Âl-i Dâvûd, "Evḥadî-yi Belyânî", *DMB*, X, 414-415.

ERCAN ALKAN

EVREN, Ahmet Kenan

(1917-2015)

Türkiye Cumhuriyeti'nin yedinci cumhurbaşkanı.

17 Temmuz 1917'de Manisa Alaşehir'de doğdu. Nüfus kayıtlarında bu tarih 1 Ocak 1918 olarak geçer. Babası Fâtiḥ Medresesi'nden mezun olup çeşitli memuriyetlerde bulunan Hayrullah Bey, annesi Naciye Hanım'dır. Rumeli kökenli olan ailenin baba tarafı Preşovalı, anne tarafı Ziştovilidir. İlkokulun ardından ortaokulu Manisa'da parasız yatılı okudu. Daha sonra askerî liseye gitmek istediysede ailesinin razı olmaması üzerine Balıkesir Lisesi'ne kaydoldu. İlk yılında sınıfta kaldı. Eğitiminin

Ahmet
Kenan
Evren

yarım kalmaması için ailesi İstanbul'a göç etti. Yazıldığı Kadıköy Lisesi'nde birinci yılı tamamlamasının ardından girdiği askerî lise sınavlarında başarılı oldu. Öğrenimine Topkapı'daki Maltepe Askerî Lisesi'nde devam etti. Bu liseyi 1936'da, Harp Okulu'nu topçu asteğmen olarak 1938'de bitirdi ve ertesi yıl teğmenliğe yükseldi. Topçu Atış Okulu'ndaki öğrenimini 1940'ta tamamladı. Ağustos 1942'de üsteğmenliğe terfi etti. II. Dünya Savaşı yıllarında Trakya'da görev yaptı. 27 Mayıs 1944'te Alaşehirli Sekine Hanım'la evlendi ve bu evlilikten üç kızı doğdu. 1946'da kaydolduğu Harp Akademisi'nden 1949'da mezun oldu, ardından kurmay yüzbaşılığa yükseldi (1950). Genelkurmay Eğitim Şubesi Kısım Âmirliği'nde çalıştı (1952-1956). Napoli'de yapılan NATO manevra ve tatbikatları toplantıları ile eğitim toplantılarına katıldı. 7 Mayıs 1957'de babası vefat etti. Yarbaylığa terfi ettikten sonra İstanbul'a tayin edildi ve Birinci Ordu Harekât Dairesi başkan yardımcılığına getirildi. Kara Harp Akademisi'nde öğretmenlik yaptı. Eşinin yönlendirmesiyle Kore'ye gitmek için başvuruda bulundu. 1958-1959'da 9. Kore Türk Tugayı'nda önce Harekât ve Eğitim şube müdürlüğü, ardından kurmay başkanlığı görevlerini yerine getirdi. Buradaki başarılı çalışmalarından dolayı bir yıllık kıdem terfisi alarak devre arkadaşlarının önüne geçti. Bu terfi onun ileriki hayatında Kara Kuvvetleri komutanı ve Genelkurmay başkanı olmasında önemli rol oynamıştır. 27 Mayıs 1960 İhtilâli sırasında Ordu Donatım Okulu kurmay başkanlığı görevindeydi. Sosyal demokrat görüşleriyle bilinen Evren 27 Mayıs'ı destekledi, fakat rütbe disiplinine uyulmadığından benimsemedi. Müdahaleden sonra kurulan Millî Birlik Komitesi bütün saybaları A, B ve C diye sınıflandırmıştı. A kategorisine giren Evren, Konya'da İkinci Ordu Harekât Eğitim başkanlığına tayin edildi. Muş'taki 227. Piyade Alay komutanlığı görevine

yollanınca (1961) bir ara istifa etmeyi düşündüysede arkadaşlarının tavsiyesiyle bundan vazgeçti. Ardından Erzurum'daki 9. Kolordu kurmay başkanlığı ile Kara Kuvvetleri Okullar Dairesi başkanlığı görevlerinde bulundu. Okullar Dairesi'ndeki vazifesi esnasında 21 Mayıs 1963 tarihinde ortaya çıkan Talat Aydemir olayı yüzünden yüzlerce Harbiyelî'nin okulla ilişkisi kesildi. Erzurum'daki Üçüncü Ordu Karargâhı Erzincan'a taşındığından Erzincan Askerî Lisesi kapatıldı.

1964'te tuğgeneralliğe terfi eden Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Okullar Dairesi başkanlığını sürdürdü. 1967'de tümgeneralliğe yükselince Isparta 58. Er Eğitim tümen komutanı oldu. Daha sonra Konya'daki İkinci Ordu kurmay başkanlığına tayin edildi. 1970'te korgeneralliğe terfi etti ve Trabzon'daki 11. Kolordu komutanlığına gönderildi. Kara Kuvvetleri Denetleme Kurulu başkanlığı ve Kara Kuvvetleri kurmay başkanlığı vazifelerini yerine getirdi. Kurmay başkanlığı sırasında 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı gerçekleştirildi. 1974'te birinci sıradan orgeneral oldu. Kara Kuvvetleri kurmay başkanlığı görevini bir yıl daha sürdürdü. Orgeneral Semih Sancar'ın Genelkurmay başkanlığı sırasında Genelkurmay ikinci başkanı oldu (1975-1976). Bu görevde iken Sovyetler Birliği'ne resmî ziyarette bulundu. Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra kurulan Ege Ordusu komutanlığına tayin edildi (1976-1977). Bu görevin ardından emekli olup İzmir'e yerleşmeyi planlıyordu. Ancak Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Namık Kemal Ersun'un 1 Haziran 1977'de Başbakan Süleyman Demirel tarafından re'sen emekliye sevk edilmesi üzerine Silâhlı Kuvvetler'deki dengeler ve kıdem geleneği bozuldu, Evren'e Genelkurmay başkanlığı yolu açıldı. Kara Kuvvetleri komutanı olabilecek üç generalin yaşanan terfi bunalımı yüzünden emekli oluşuyla daha önce aldığı ilerleme sonucu en kıdemli orgeneral olarak kalan Evren 5 Eylül 1977'de Kara Kuvvetleri komutanlığına tayin edildi. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar'ın görev süresinin bir yıl uzatılmasına Bülent Ecevit hükümetinin karşı çıkması üzerine 7 Mart 1978'de Genelkurmay başkanlığına getirildi.

Kenan Evren'in Genelkurmay başkanlığına getirildiği sırada ülkedeki ekonomik durum günden güne kötüye gitmekte, toplumsal şiddet, anarşi olayları ve bölücü faaliyetler giderek artmaktaydı. Bu arada meydana gelen Maraş olayları hayli sarsıcı oldu. Soğuk savaşın doruk noktasına